

חמישית סוף סוף הוה ליה חמישיתו' — רש"י כתב שאין אומרים 'גורעים ומוסיפים ודורשים' אלא לסוף מלה או לתחילתה, הלכך אין להוסיף וי"ו לאמצע 'חמישית' ולדרוש 'חמישיות'. ואילו בתוס' רבנו פרץ כתב להוכיח (מבכורות מד:) שגם באמצע תיבה דורשים כן. [והריטב"א תירץ פרש"י, ששם לא למדנו דין מחודש מאותה דרשה אלא פירושא דקרא הוא שלמדנו]. ותירץ, לפי ש'חמישיות' אינה תיבה בשום מקום במקרא.

'ותיפוק ליה דהוה לי הקדש שני... חומש כתחילת הקדש דמי' — מבואר בגמרא שבהקדש שני אין תוספת חומש, אבל על החומש יש חיוב חומש. ובמעשר הדין להפך — אין חומש על חומש כמבואר כאן, אולם יש חומש על חילול שני (כמו שהביא התוס' ממנחות פב.).

ויש להסביר הדברים: תוספת חומש, הן בפדיון הקדש הן במעשר, נאמרה רק בבעלים הפודה ולא באדם אחר, אלא שהבעלות בהקדש לענין תוספת חומש, עיקרה תלוי במקדיש, שהרי המקדיש הוא המוסיף את החומש ולא המתכפר. ובמעשר, הקובע הוא בעל הממון. [וגם לדעת האומר מעשר — ממון גבוה, הרי הוא שלו לענין זכות האכילה, משא"כ בהקדש]. הלכך כשחילל את ההקדש על חפץ אחר, אין הקדושה השניה חלה על השני מצד האדם, אלא קדושת החפץ הראשון היא שנתפשה על השני, לכן אין שם תוספת חומש אם יחללנה. אבל החומש הלא הוא בעצמו הקדוש, ולכן מוסיף עליו חומש. ובפרט לפי מה שנוקטים אנו שאין החומש מעכב, 'ואכנפשיה מוסיף חומש'.

אבל במעשר, כיון העיקר תלוי בבעל המעשר — שהרי אם נתן מעשרו לאחר, ואח"כ פדהו הנותן, אינו מוסיף חומש (כדלעיל מה:). והרי על החומש איננו בעלים, מפני שאינו מעשר שלו אלא מעשר שמים, שציותה תורה שיקדש עוד חומש בקדושת המעשר ויאכלנו בירושלים, הלכך אין מוסיף חומש על חומש. ומאידך, בחילול שני עדיין הוא בעליו — לכן מוסיף חומש (עפ"י אמת ליעקב, ע"ש. וכעין זה באור שמש ערכין ז, ב. וע"ע: קהלות יעקב מד.).

'דלמא לענין חומש קאמרת' — ובחומש של פדיון מדובר ולא בחומש של מעילה. ונקט 'מעילה' משום שבמעילה גם כן יש חומש, והואיל וממעט שלמים ממעילה ממש [שאינו לפרש גם בזה חומש — שהרי הפודה שלמים שהוממו חייב בחומש, כדמוכח ממנחות פב], לכך נקט לשון 'מעילה' המתפרשת בשתי משמעויות, מעילה ממש וחומש (עפ"י רמב"ן, ע"ש. ולרבנו תם [גירסה ו] פירוש אחר בברייתא — ע' בחדושי הרשב"א הריטב"א ותורא"ש. וע"ע במאירי; קהלות יעקב מג; אבי עזרי מעילה א, ה.).

דף נה

'מסתברא לסוף הקדש הו"ל לדמויי שכן נתפס מנתפס' — פירש הריטב"א: כל 'סוף הקדש' הוא עצמו קדוש וראוי לעמוד בקדושתו. וכן 'אמצע הקדש' על הרוב — כי אין מחללים תחילת הקדש מסתמא אלא בהקדש שני שראוי להיות קדוש. משא"כ דבר הנקרא 'תחלת הקדש' כגון בית ושדה וכד', הם דברים שאינם קדושים לעולם [שאם כן, הרי 'סוף הקדש' הם נקראים] וסופם להתחלל.

'האונאה ארבעה כסף והטענה שתי כסף' — 'כסף' היינו 'מעה', שהיא המטבע הפחותה ביותר ממתכת הכסף (הרא"ש).

כתב לחלוק על דברי רש"י (כאן ובריש קדושין ובכתובות ק'): שהאיסורין עשויים מכסף, והוכיח מהתוספתא שהם של נחושת. ויש מי שיישב פרש"י, ששני סוגי איסורים היו (עפ"י אמת ליעקב ריש פרקין).

עוד יתכן לומר עפ"י מה שכתב הרמב"ם (חובל ומזיק ד, י; טוען ונטען ג, ב) שהיו מערבים נחושת במטבעות הכסף, אפשר שכוונת התוספתא לתערובת נחושת (וע' בשטמ"ק רפ"ה בשם ריצב"ש). ולפי"ז מיושבת הערת הרא"ש, מדוע כינו את המעה כ'כסף' סתם — כי המעה היתה כולה מכסף ללא תערובת, כמוש"כ הרמב"ם — טוען ונטען שם. עוד אפשר שלכך כינוה בסתם, כי היא מטבע-כסף השימושית ביותר. וע' במש"כ לעיל נב.

'זליתני נמי האונאה פרוטה' — ואין לומר שהיא בכלל 'גזל' דקתני — שהרי פחות משותה הוא מחילה הגם שיש בו ערך פרוטה, הרי שדין אונאה שונה מדין גזל (מהר"ם שיף).

[ע' להלן סא. שלולא שנאמר 'לאו' באונאה, אין ללמוד מגזל, שדרך מקח וממכר בכך ופעמים אדם משלם יותר משוויו (רש"י). וכן אמרו (נט.) 'שלשה אין הפרגוד נעל בפניהם: אונאה גזל וע"ז' — חשבם בתרתין].

ואולם לדברי לוי שגם האונאה בפרוטה, אין צריך לומר שחולק על משנתנו, אלא סובר שהתנא הכליל אונאה ב'גזל', וכמו שאמרו בסמוך לענין 'שיבת הדיינין' (עפ"י הרא"ש. ופסק כלוי. ואולם יש פוסקים דלא כלוי כי לדעתם סתם מתניתין דלא כוותיה. ער"ן).

'אין אונאה לפרוטות' — לדעת רש"י, המחלוקת היא על פחות מכאיסר. ולדעת הרא"ש, המחלוקת על פחות ממעה (שלפי שיטתו המעה היא הפחותה שבמטבעות של כסף).

ודעת הרמב"ם נראית (מכירה יב, ד עפ"י המגיד-משנה. וע' גם ר"ן ומאירי), שכל שהוא יותר מפרוטה יש בו אונאה לדברי הכל, והמחלוקת היא על פרוטה בלבד (וע' נמו"י, רש"ש, אמת ליעקב).

בבאור מקור הדין וטעמו — ע' בספר אילת השחר שצדד שאינו סברת מחילה בעלמא אלא דינא הוא שנלמד ממשמעות 'מקח' או מלימוד אחר. ובספר אבי עזרי (רביעאה. איס"ב ב, ז-ח) נראה שנקט כדבר פשוט שזוהו בכלל השיעורים שנאמרו הלכה למשה מסיני.

ואולם במנחת חינוך (שלו, ב) נקט דקים להו לחז"ל שבמקח וממכר פרוטה היא בכלל מחילה, ולכן אינו לוקה כשהונה בפרוטה, הגם שאינו ניתן לתשלומין. [ואולם נראה שגם לפי הצד הראשון לא ילקה, כי י"ל שאונאה בפרוטה נתמעטה גם מהלאו, ואיסור גזל נראה שאין בוה, כי הגדרת גזלה הוא עיכוב ממון חברו שלא כדין, וכיון שנתמעט מהחזרה הרי אין כאן ממון חברו]. וע"ע בספר 'הגה האריה' לג"ר אריה פומרנצ'יק, להלן נז.

'המוצא אבידה שוה פרוטה חייב להכריז ואע"ג דזל. ולוי מאי טעמא לא תני אבידה בפרוטה? תנא ליה גזל...' — יש מי שכתב שלוי סובר שאם הוזלה האבידה ופחתה משוה פרוטה — פטור מהשבתה, כדין גזל שהוזל (ע' שיטה מקובצת בשם ריצב"ש. ובטעם הדבר — ע' פרי יצחק ח"ב סה, ד; אילת השחר).

'נתני מעשר בפרוטה? כמאן דאמר אין בחומשו...' — כמה מהאחרונים כתבו שמה שאי אפשר לפדות על פחות מפרוטה — זהו רק כשפודה על מטבע, שפחות משיעור פרוטה אינו בכלל 'מטבע'

והריהו כאסימון, אבל על פרי מועיל פדיון הגם שאינו שוה פרוטה (זית רענן; ישועות מלכו, ועוד). ובספר מנחת שלמה (סו, ד) הקשה כמה קושיות על כך, ובין השאר העיר מכאן, שלפי אותה שיטה מה מקשה הגמרא הלא יש לומר שהשמיט התנא מעשר, לפי שאתה מוצא לו פדיון על פחות משהו פרוטה — כשמחללו על פירות.

נראה ליישב, הלא גם גבי 'שיבת הדיינים', לדעת כמה ראשונים יושבים לדון על תביעות דברים שבעין כגון כלים אף פחות משהו פרוטה (ע' בראשונים שבועות לט; ריטב"א כאן; ש"ך חו"מ ו), ואפ"ה פרכין 'ולתני ישיבת הדיינים' — על כרחך דסגי במה דמשכחת חד צד שדינו בפרוטה, משום שלא שנינו בלשון שלילה 'אין הודאה פחות מפרוטה...'. אלא 'הודאה שוה פרוטה'. [גם שנינו האשה מתקדשת בפרוטה, והרשב"א (רפ"ו דשבועות) נסתפק שמא מתקדשת בכלי אף בפחות מש"פ].

'וליתני נמי האונאה פרוטה... מאי טעמא לא קתני ישיבת הדיינין... נתני מעשר בפרוטה...' — יש לומר שהתנא שייר דברים נוספים התלויים בפרוטה. [כגון שְכר הבא מיין נסך, שלא נאסר בפחות משהו פרוטה. וכן רבית לכמה שיטות אין רבית בפחות מש"פ]. ומה ששאלו 'ולתני האונאה בפרוטה' — משום שהמשנה עוסקת באונאה. וכן שאלו על ישיבת הדיינין — רק מפני שלוי חשבה במשנה. וכן שאלו ממעשר — משום ששנה התנא הקדש היה לו להזכיר גם מעשר. ועוד יש לומר שבמקום שיכול לתרץ — מתרץ, וכשאינו יכול יש לומר 'תנא ושייר' (נקודות הכסף — יו"ד קלג, על הט"ז סק"ו).

בשו"ת מהרי"ל דסק"ן (ח"א כד, בהגה) הוכיח מהשמטת המשנה, שמצות צדקה אינה תלויה בשם 'ממון' ומתקיימת אף בפחות מש"פ. והעיר עליו בספר מגדים חדשים (ריש שבת) מדברי הנקה"כ, ע"ש. ועתוס' בגטין (יב: ד"ה פחות) שהקשו על דברי רש"י שם שאין הקדש חל בפחות מש"פ, הרי יש 'שש פרוטות' ולא חמש. ואין להקשות מדבריהם על נקה"כ, כי יש לומר היות ושנה מעילה בהקדש הו"ל למנות גם זה, וכדרך שכתב הנקה"כ לענין מעשר. [ואולם מסתימת ההתוס' משמע דלא כנקה"כ].

[בקהלות יעקב (גטין יא, ב — עפ"י השיטמ"ק כאן) כתב לתרץ שיטת רש"י, שהתנא דמתניתין לא מנה אלא דברים שיש בהם חידוש מספיק שוה פרוטה ואין צריך יותר [מדכתיב 'כסף' וכד'], אבל להשיענו שצריך שוה פרוטה ולא פחות — אינו צריך לומר.

ועוד י"ל, לפי מה שאמרו בגמרא שתנא דידן סובר 'אין בחומשו שוה פרוטה', ולדעת סתם מתני' בערכין (כו). הוא הדין בהקדש, אין פודים אותו כשאינו בחומשו שוה פרוטה, ולפי מה שצדד בספר אור שמח (ערכין ו, יט) שלא חל הקדש על דבר שאין בחומשו שוה פרוטה, לפי שאינו ראוי לפדיון הבעלים [ובשפ"א בערכין כתב שהדעת נוטה שאפילו אדם אחר אינו פודה הקדש שאין בחומשו שוה פרוטה. ולפי"ז מסתבר טפי שאין חל ההקדש, שהרי אינו ראוי לפדיון כלל] — הלכך השיעור לחלות הקדש לתנא דמתניתין ארבע פרוטות ולא פרוטה].

וע"ע בחדושי רעק"א (פסחים כא) שצידד שכל איסורי הנאה שיעורם בפרוטה. ולא העיר ממשנתנו. ולכאורה יש לומר שלא עוסק התנא אלא בדיני משפט, שבית דין מחייבים את האדם, ולא בדינים שבין אדם למקום שאין שם חיוב או פסק משפטי, כגון חיוב ממון לחברו, קדושין ומעילה. ולכך לא שנה איסורי הנאה ולא איסור רבית, ומתורצות בזה קושיות הנקודות-הכסף. ולפי"ז אין הוכחה מכאן לדין צדקה פחות משהו פרוטה. ולא תנן קנין כסף בשוה פרוטה — לפי שדין אחד לו ולקידושי אשה, ד'קחה קיחה' גמרינן.

(ע"ב) 'אלא אי אתמר הכי אתמר: אמר רב קטינא, אם הוזקקו בית דין לשוה פרוטה גומרינן אפילו לפחות משהו פרוטה...' — רש"י מפרש שהנתבע חזר ותבע את תובעו פחות משהו פרוטה

קודם שעמדו ב"ד משם. ויש מפרשים על פי משמעות הלשון, שאם הוזקקו ב"ד לתביעה של פרוטה, אעפ"י שנמצא בסוף שהתביעה אין בה פרוטה, גומרים דינו (ריטב"א ומאירי. וע' גם בלשון הרמב"ם סנהדרין כ,יא ובכס"מ. ואפשר ששני האופנים נכללים בדין זה — עסמ"ע חו"מ ו סק"ב. וע"ע קהלות יעקב שבועות כט).

— הרא"ש נקט שלוי חולק על רב קטינא, ולדעתו אף גמר תביעה אין עושים על פחות משהו—פרוטה. ואילו המהרש"א באר בדעת התוס' (ותלוי הדבר בגרסאות השונות בתוס') שלפי המסקנא אין בדבר מחלוקת. (ולדבריו צריך לומר דמתניתיה דלוי אתא לאשמעינן לאפוקי מסברת ה'זהו אמינא' בדברי רב קטינא. ע' מהר"ם).

'קשיא ליה לר' אלעזר: תרומת מעשר של דמאי — וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה? אמר ר"נ אמר שמואל: הא מני ר' מאיר היא דאמר עשו חכמים... דתניא המביא גט... — בספר אור שמח (תרומות י,ו) פרש השוואת הגמרא נידון חומש באכילת תרומת מעשר של דמאי, לאמירת 'בפני נכתב' בגט, בדרך זו —

אמנם מציינו בכמה מקומות שמצאו חכמים להחמיר בדבריהם יותר משל תורה, לעשות חיזוק לדבריהם, וישנם מקומות שלא רצו לעשות כן. אולם בתרומת מעשר של דמאי ישנו דבר חריג; על ידי השוואת דבריהם לדין תורה, נוצרת חומרה על דין תורה, מה שלא נתכוונו, שהרי דמי הדמאי עולים על תרומת מעשר—ודאי, כי מאכילים את העניים דמאי. הרי שבתוספת חומש בדמאי נותן יותר מאשר היה נותן במעשר ודאי. ובשלמא דמי הקרן — לא קשה, שאין זו חומרא, כי מה שאכל משלם, שהרי אותו הסכום הפסיד את השבט, אבל בכך שקונסים אותו בתשלום חומש, נמצא שמשלם יותר מבתרומה דאורייתא — וזו היתה קושיית ר' אלעזר — האם גם בכגון דא עשו חיזוק לדבריהם?

ותרץ שאכן כך היא שיטת ר' מאיר שאמר הולד ממזר, וחמור עוד יותר מממזר של תורה, שהרי ממזר זה אסור בממזרות ובשפחה, וגם לא יוכל להיטהר על ידי שפחה.

בדרך פשוטה נראה לבאר שהמשותף בשני הדינים, שחומרת חכמים נובעת מפני החשש למיעוט; מיעוט עמי הארץ שאינם מעשרים ומיעוט שאינם בקיאים לשמה כדאמרינן ריש גטין או מיעוט זיפנים. והנידון בגמרא שעשאוהו חכמים כדין ודאי דאורייתא, אעפ"י שיסודו אינו אלא מחשש לספק קלוש (וע"ע במפרשים).

'המביא גט ממדינת הים, נתנו לה ולא אמר לה בפני נכתב ובפני נחתם...' — סיכום השיטות בענין — ע' בגיטין ה.

ז'בורר את היפה שבהן ומחללן (כצ"ל) עליה'

דף נו

'אף על פי שמיקל רבי מאיר בפדיונו, מחמיר הוא באכילתו, דתניא: לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד...' — אין להקשות, לדעת האומרים שהמכשיל את חבירו באיסור דרבנן עובר בלאו ד'לפני עיור' מן התורה, שהרי נתן לפניו מכשול [ולא גרע ממשיא עצה שאינה הוגנת לחברו]

יש מי שכתב מסברא שהוא הדין אם חילל הקרן בשווי, ואת החומש חילל על פרוטה אחת — מועיל, הגם שאינו חמישית ממה שפדה את הקרן. וכן להפך, עבר וחילל קרן מאה מנה על פרוטה, צריך לכתחילה ליתן חומש לפי הערך האמיתי, דהיינו עשרים וחמש (עפ"י אילת השחר. וע' גם מנחת שלמה ח"א סו ד"ה עוד רחש, שצדד שהחומש נקבע לפי הערך שהוא מחשיב את המעשר ולא לפי מה שפודה בפועל). ויש מי שכתב שגדר 'חומש' הוא חמישית מהדמים שפודה בהם, ולא חמישית משווי המעשר או ההקדש (ע' קהלות יעקב זרעים כב. וכן נקט כהנחה מוסכמת הגר"ש בחדושי — קסב). ומדבריו נראה שאם החומש אינו שווה חמישית ממה שמתפס בפדיונו, לא יצא ידי חובת 'חומש'.

ב. נסתפקו בגמרא האם חומשו כמותו אם לאו. ונפקא מינה למחלל הקדש, האם יכול ליתן החומש בקרקע או שמא דינו כקרן שאין ההקדש מתחלל על הקרקע. וכן לענין תשלומי תרומה המשתלמים בפירות חולין בלבד. וכן לענין חילול מעשר על אסימון (ושאר חפצים. איה"ש). ואמר רבא שחומשו כמותו (שממה שזה משתלם זה משתלם, אבל יש חילוקים אחרים ביניהם, לענין תוספת חומש על חומש ולענין שאין החומש מעכב. עתוס' וש"ר). וכן סיעו רבינא מהברייתא.

ג. לענין גזל ותשלומי תרומה שנינו שנותן חומש על חומש, כגון שכפר ונשבע על החומש והודה, או זר שאכל החומש שנתן לכהן. (וחמשתיו — לשון רבים; ויסף חמשתיו עליו — קח וא"ו ד'ויסף' והשלך לסוף המלה הסמוכה, הרי 'חמשתיו' — לשון רבים). וכן לענין חילול הקדש, אמר רב טביומי בשם אביי: מוסיף חומש על חומש (ויסף חמישית כסף ערכך עליו — מקיש חומשו לכסף ערכו).

א. כן נראה מדברי הרמב"ם (ערכין ז, ב. ע"ש באו"ש ועוד; אבי עזרי מעילה א, ה. והמנ"ח (שנג, ג) כתב שהרמב"ם השמיט דין זה). וצ"ע בדברי המאירי שנקט כדין פשוט שאין חומש על חומש בפדיון הקדש.

ב. בנהנה מן ההקדש, יש חומש על חומש, שאם חזר ונהנה בשגגה מן החומש — מביא חומש עליו (רמב"ם מעילה א, ה; מאירי).

אבל לענין מעשר לא נזכר בשום מקום, אף לא כספק, דין תוספת חומש על החומש.

ד. אמר רבא: חומש — כתחילת הקדש דומה [ולא כהקדש שני]. ולכן אעפ"י שאמר רבי יהושע בן לוי, על הקדש שני אין מוסיף חומש בפדיונו (ואם המקדיש יגאל את ביתו... — ולא המתפיס; ואם בבהמה הטמאה... — ראשונה משמע), החומש אינו בכלל זה, ויש תוספת חומש על החומש, כאמור. א. יש מדייקים מדברי הרמב"ם (מעילה א, ה) שאין תוספת חומש בנהנה מהקדש שני (ע' אבי עזרי שם באורך).

ב. במעשר, מוסיף חומש על חילול שני, כמוכח במנחות פב (תוס').

דין מעילה אמור גם בהקדש שני.

דף נה

קכג. מה דין האומר 'פרה זו תחת פרה זו של הקדש'; 'טלית זו תחת טלית זו של הקדש'? ומה הדין כאשר שם דמיהם, 'פרה זו בחמש סלעים תחת פרה של הקדש'...?

'פרה זו תחת פרה של הקדש; טלית זו תחת טלית של הקדש' — הקדשו פדוי, ויד הקדש על העליונה (שאם דמים הללו יתרים על דמי ההקדש — קנה הקדש. ואם הקדש יתר עליהם — ישלים על כרחו. רש"י).

א. ב'פרה זו תחת זו' מדובר באופן שאין שייך דין תמורה, כגון בקדשי בדיק הבית, או אפילו בקדשי מזבח וכגון שקדם המום להקדש (עפ"י תוס').

ב. תשלומין אלו שצריך להשלים — מדרבנן הם, משום הפסד ההקדש (ריטב"א).

ג. כמה ראשונים (ראב"ד רמב"ן ורשב"א) גרסו 'הקדשו אינו פדוי' — שאמנם הפרה השניה נתפסת בקדושה, אבל הקדשו אינו פדוי, שאין פדיון אלא בדבר הנישום ונערך בדמים, ככתוב ופדה בערכך (רמב"ן ורשב"א וריטב"א נז. ר"ן כאן). [ואפילו לא פדה בשוויו, כיון שהזכיר דמים — הרי כאן 'בערכך' ופדוי. ע"ש]. ומלשון הריטב"א יש לדייק, דוקא כשמחלל שלא בשוויו צריך שיקצוב דמים, אבל חילול שוה בשוה מועיל ללא הערכה. וצ"ב.

וכן אם שם את ההקדש בדמים קצובים — הקדשו פדוי (ואין אומרים הואיל ושם לה דמים ואינה שוה כמו שאמר — אין דבריו כלום, אלא הקדש פדוי והוא ישרים. רש"י).

התוס' כתבו שרק ברישא נאמר 'ד הקדש על העליונה', שהואיל ולא הזכיר שווי, דעתו לחלל שוה בשוה, לכך כל עוד לא השלים לא חל הפדיון בשלמות (כן מפורש בתורא"ש. זה דלא כפרש"י שמוטר ליהנות ממנו עד שלא ישלים), אבל בסיפא כיון שנתכוין לחלל אפילו שוה הרבה על דבר מועט — מחולל גם אם לא השלים [ואין צריך להשלים. חזו"א חו"מ לקוטים כ. וזה דלא כפרש"י].

ורבנו מאיר פירש (מובא בתורא"ש) שבסיפא הואיל וקצב דמים, אם הוברר שהתפיס על דבר השוה יותר, הרי זה הקדש בטעות ויכול לחזור בו, כאילו התנה בפירוש שאם שוה יותר ממה ששם — לא יהא הקדש. [ולפי מה שצדד החזו"א (לקוטים כ) לפרש בדעת התוס', אם נתאנה המחלל — אין צריך להחזיר לו].

קכד. א. אלו דברים שיעורם המזערי הוא 'שוה פרוטה'?

ב. אלו הם החייבים בחומש?

א. תנן: חמש פרוטות הן; —

ההודאה שוה פרוטה (לענין חיוב שבועת מודה במקצת);

והאשה מתקדשת בשוה פרוטה (כבית הלל ולא כבית שמאי. ריש קדושין).

וכן לענין שאר קניני כסף, שיעור הכסף בפרוטה;

והנהגה בשוה פרוטה מן ההקדש — מעל (אפילו פחות מכוית. פסחים לב. ובין באכילה בין בשאר הנאות. עחו"א חו"מ לקוטים כג לדף יג). אבל נהנה פחות משוה פרוטה, אין בו חומש ואשם ואינו לוקה (ערמב"ם מעילה א, ג) אבל נתרבה להשבון הקרן (ואת אשר חטא מן הקדש ישלם).

וחייב להשיב בין שנהנה בודון בין בשגגה (רמב"ם מעילה א, ב. וי"א שזהו מדין מעילה — ע' אמרי משה מ; אבי עזרי נזקי ממון ח, א סק"ב; קהלות יעקב פסחים ו, ב"מ מג; אילת השחר. וע"ע מנחת חינוך רנח, ז).

ומן התורה אסור להנות מן ההקדש אפילו בפחות משוה פרוטה (עפ"י משנה למלך ב, טו; תומים סו סקע"א; מנחת חינוך קכו, יז). וי"ח (ע' בשירי המנחה בשם שיטמ"ק בכורות יד).

והמוצא שוה פרוטה — חייב להכריזו. [ואעפ"י שהזול לאחר המציאה]

יש אומרים שלדעת לוי אם הוזל אחר כך — פטור. הוזל בין האיבוד למציאה — נתבאר לעיל

(כז);

והגזול את חבריו שוה פרוטה ונשבע לו — יוליכנו אחריו אפילו למדי.

לוי שנה במשנתו דברים נוספים:

האונאה — פרוטה. ואילו לתנא דמתניתין אין אונאה לפרוטות. כן אמר רב כהנא.

א. לדעה זו, לפרש"י שיעור אונאה המנימלי — באיסר, שהיא המטבע הקטנה של כסף (כן

פירש הרא"ש ועוד. וי"א שכונת רש"י ששווי המקח איסר, ולפי"ז שיעור האונאה הוא מעט יותר מפרוטה.

עפ"י אמת ליעקב). ולדעת הרא"ש — מעה. ויש אומרים, כל שהוא יותר מפרוטה — יש בו

אונאה (עפ"י מגיד משנה [וכ"מ בר"ן ובמאירי] בדעת הרמב"ם. וע' בנמו"י).

ב. נחלקו הדעות האם הלכה כלוי אם לאו (ברי"ף ישנם חילופי גרסאות. והרא"ש נקט עפ"י הרמ"ה

שהלכה כלוי. וכן נטה המאירי. וכן פרשו בגמרא (נו:): דברי הברייתא. ואילו הר"ן [עפ"י הרמב"ם] נקט כרב

כהנא).

ישיבת הדיינים בפרוטה. רב קטינא אמר: ב"ד נזקקים אפילו לפחות משה פרוטה. ופרשו למסקנא

שרק אם הוזקקו לשוה פרוטה, גומרים אפילו לפחות משה פרוטה, שלגמר דין אין צורך בפרוטה.

א. יש סוברים שלוי חולק וסובר שאף בגמר דין אין ב"ד נזקקים פחות משה פרוטה (כן כתב

הרא"ש וכן נקט להלכה). ויש פוסקים כרב קטינא (רמב"ם סנהדרין כ"א; ריטב"א ועוד). ויתכן

שלפי המסקנא דין זה מוסכם ואין בו מחלוקת (עמהרש"א).

ב. יש אומרים שב"ד נזקקים לדון על תביעות של דברים בעין כגון כלים, פחות משה פרוטה

(עריטב"א כאן; ר"י מגאש, ורמב"ן בשם גאון — שבועות לט; רמב"ם טוען ונטען ג,ה). ויש

חולקים (ערמב"ן ורא"ש שבועות שם. ועש"ך חו"מ ו).

מעשר שני, לפי דעה אחת אינו נפדה פחות משה פרוטה. ולדעה אחרת, חומש מעשר אינו פחות

מפרוטה, כמובא לעיל.

יש אומרים ששיעור איסורי הנאה להתחייב עליו הוא שוה פרוטה. וכן דין רבית, לכמה

דעות שיעורו בפרוטה. לדברי רש"י [דלא כהתוס' — גטין יב:], אין הקדש חל על פחות

משה פרוטה.

ב. חמשה חומשין הם; —

זר האוכל תרומה בשוגג [או שותה או סך] — משלם קרן וחומש. ככלל 'תרומה' — תרומה גדולה,

תרומת מעשר, תרומת מעשר של שדמאי (כר"מ, וכדלהלן), חלה ובכורים — שכל אלו נקראו 'תרומה'

בתורה.

כתב בספר 'ערוך השלחן העתיד' (פ,ד): כל דיני תשלומי תרומה קיימים גם באכילת תרומה

בזמן הזה, כשם שישנם בתרומת דמאי.

הפודה נטע רבעי ומעשר שני שלו — מוסיף חומש. (אבל אדם אחר הפודה, או בעל המעשר שפודה

במעות חברו — אינו מוסיף חומש).

הפודה את הקדשו (ולא הקדש שהקדיש אחר) — מוסיף חומש.

הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש — מוסיף חומש.

הגזול את חברו שוה פרוטה ונשבע לו — מוסיף חומש.